

vog istraživanja samo dodatno upućuju na složenost interakcije ličnosti i moždane aktivnosti.

U skladu s autoričnim navodima u petom, zaključnom, poglavlju faktorske su analize ujedno i autoričin doprinos metodologiji istraživanja elektrofiziologije ličnosti u odnosu na prijašnja istraživanja, s obzirom na to da su ovim istraživanjem utvrđene značajne međusobne korelacije osobina ličnosti. Autorica se kritički osvvrće i na zanimljiv nalaz vlastita istraživanja da su osobine ličnosti više saturirane faktorima evociranih mozgovnih potencijala u odnosu na faktore drugih osobina ličnosti, što ujedno otvara i nova istraživačka pitanja. Autorica napominje i mogućnost moderirajućeg efekta osobina ličnosti u istraživanjima efikasnosti *neurofeedbacka* te dodatno intrigira čitatelja s obzirom na dosadašnje nekonzistentne rezultate istraživanja efikasnosti u tom istraživanju.

Zaključno, knjiga autorice Tatalović Vorkapić predstavlja značajan doprinos hrvatskoj i svjetskoj akademskoj zajednici u domeni bioloških temelja ličnosti, detaljno upućuje postojeće i buduće znanstvenike i istraživače u problematiku istraživanja psihofiziologije i elektrofiziologije ličnosti te pruža vrijedne smjernice daljnjih istraživanja, istodobno motivirajući čitatelja na kritičko promišljanje postavljajući intrigantna istraživačka pitanja. S obzirom na to da je knjiga potkrijepljena empirijskim podacima u velikoj mjeri, bit će zanimljiva ponajprije istraživačima bioloških temelja ličnosti i istraživačima koji u svojem radu rabe metodu evociranih potencijala, no i široj populaciji koju zanima ovo znanstvenoistraživačko područje.

Tanja Đoić

doi:10.5559/di.29.2.10

Milan Radanović SLAVONIJO, TRIPUT SI GORILA... Kotar Podravska Slatina u Drugom svetskom ratu 1941–1945.

Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2019., 616 str.

Iako je od kraja Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj prošlo 74 godine, i dalje postoje određena područja koja se još moraju istražiti. Nažalost, i dalje se u hrvatskom društvu vode polemike o povijesnim pitanjima u kontekstu neznanstvenoga diskursa, od pozdrava "Za dom spremni" do pitanja komemoracija u Jasenovcu i Bleiburgu. U takvu kontekstu, gdje se gotovo svakodnevno u medijima iznose nove i često pseudoznanstvene interpretacije događaja iz Drugoga svjetskog rata, svako je ozbiljno historiografsko istraživanje ne samo dobrodošlo nego i prijeko potrebno za održavanje znanstvene razine hrvatske historiografije. To treba imati na umu u analizi nove knjige Milana Radanovića. Autor je rođen u Novoj Gradišci, a gimnaziju i studije povijesti završio je u Beogradu. Danas radi u Arhivu Srba u Zagrebu. Središnja tema njegova istraživanja usmjerena je prema određenim aspektima Drugoga svjetskog rata na prostoru Srbije i Hrvatske.

Knjiga *Slavonijo, triput si gorila...: Kotar Podravska Slatina u Drugom svetskom ratu 1941–1945.* podijeljena je na 34 poglavlja uz posebne dijelove "Skracenicice", "Izvori i literatura" te "Geografski registar" na ukupno 616 stranica. Prvi dio naslova knjige "Slavonijo, triput si gorila" jest stih preuzet iz zbirke partizanskih ratnih pjesama *XXI slavonska pjeva*, koju je priredio Bogdan Bosiočić, a izdana je 1978. u Podravskoj Slatini.

Autor u uvodnom djelu navodi kako njegova analiza obuhvaća kotar Podrav-

ska Slatina te "rubna područja kotara Virovitica, Daruvar, Našice, Donji Miholjac, Slavonska Požega". Radanović piše kako su na ovom području početkom XX. st. prevladavale tri etničke skupine: Hrvati, Srbi i Mađari, uz manji broj Nijemaca i Čeha, tako da je znatan dio naselja bio etnički heterogen. Radanović je svoje istraživanje temeljio na istraživanjima relevantne građe iz šest arhiva, od toga po tri u Hrvatskoj i tri u Srbiji: Hrvatski državni arhiv, Državni arhiv u Virovitici, Državni arhiv u Osijeku, Vojni arhiv u Beogradu, Arhiv Srbije i Arhiv Jugoslavije u Beogradu.

Radanović započinje poglavljem "Uspostavljanje ustaške vlasti u kotaru Podravska Slatina" (str. 38–47), u kojem analizira kako su ustaške vlasti preuzele vlast u ovom kotaru (str. 39) postavljajući svoje ljude kao tabornike (str. 40–43). U sljedećem poglavljju "Represija i zločini nad srpskim stanovništvom" (str. 48–82) opisuje se početak nasilja ustaške vlasti u ovom kotaru. Tako je ustaško nasilje započelo već sredinom travnja 1941. nad onim dijelovima stanovništva koje je nakon Prvoga svjetskog rata dobilo zemlju u sklopu agrarne reforme. Ubrzo nakon toga nasilje se proširilo nad srpskim stanovništvom (str. 49–50). Tada se događaju prva masovna hapšenja Srba, mučenja i ubojstva, dok je jedan dio njih bio deportiran u logore, poput onoga u Jadovnu, gdje je stradalo 59 stanovnika ovoga kotara (str. 51). Radanović primjećuje kako su većinu ovih prvih ustaških zločina počinile ustaške snage s području Osijeka, zaključujući kako je to bilo zato što lokalne ustaške vlasti nisu imale dovoljan broj pristalica i pripadnika među tamošnjim lokalnim stanovništvom (str. 68–69). U početnom razdoblju ustaškoga nasilja stradalo je troje slatinskih Židova, koji su

tada bili uhićeni i deportirani u jasenovački logor (str. 80). U poglavljju "Protjerivanje srpskog stanovništva iz dobrovoljačkih naselja u leto 1941" (str. 83–96) autor opisuje na koji su način ustaške vlasti počele protjerivati srpsko stanovništvo u ljeto 1941. Nasilje je bilo najprije usmjereno prema solunskim dobrovoljcima, koji su nakon Prvoga svjetskog rata dobili zemlju na području ovoga kotara. Slijedilo je nasilje nad dobrovoljcima, a njihova im je zemlja oduzeta i davana hrvatskim seljacima kako bi se zadobila njihova podrška. Radanović navodi kako su od sredine lipnja do kraja kolovoza 1941. ustaške vlasti iz ovoga kotara protjerale oko 4730 Srba. Ovo stanovništvo bilo je deportirano u Srbiji, a deportacija se odvijala u vrlo lošim uvjetima (pretrpanim željezničkim vagonima i sl.). Nakon protjerivanja ovoga dijela srpskoga stanovništva slijedila je pljačka njihove imovine. Zatim su na napuštena srpska imanja naseljavani hrvatski iseljenici iz sjeverozapadne Hrvatske, npr. Hrvatskoga zagorja, zagrebačke okolice i sl. U poglavljju "Pokatoličavanje Srba i Jevreja 1941–1942" (str. 97–120) autor donosi podatak kako je od 1941. do 1942. na području ovoga kotara iz pravoslavne i židovske vjere na rimokatoličku prešla 7501 osoba, no smatra kako je realan broj 8000 pokatoličenih stanovnika, od čega 75 Židova. Konverzija stanovništva provodila se grupno, a tom prilikom bili su prisutni i predstavnici ustaških vlasti. U tom kontekstu Radanović ističe kako konverzije nije bilo kod tamošnjega većinskog pravoslavnog stanovništva, jer "vladajuće strukture NDH" nisu predviđale za njih "denacionalizaciju i kroatizaciju" (str. 104). U poglavljju "Lisičinska gerilska grupa" (str. 120–140) opisuje se djelovanje manje partizanske skupine od tridesetak boraca na području ovoga kotara, koja će kasnije postati dio Slavonskoga partizanskog bataljuna (u siječnju 1942.). Slijedi poglavlje "Masovni zločin u Kometniku i Voćinu 12 – 14. januara 1942" (str. 141–165), u kojem se opisuje ustaški masovni zločin, koji autor

naziva "jedinstvenim istorijskim događajem" zbog strukture žrtava i počinitelja te motiva počinitelja, kada su ubijene 223 osobe, većinom muškarci od 20 do 60 godina. Bila je to ustaška odmazda nad seljacima Kometnika i Dobrića zbog njihove suradnje s partizanima ("odmetnicima"). Na ovo se poglavlje nastavlja sljedeće, "Organizatori i počinioci zločina u Kometniku i Voćinu" (str. 166–184), koji su po autorovu navođenju bili i pripadnici Oružanih snaga NDH, dok najveću političku odgovornost ima Stjepan Hefer, veliki Župan Velike župe Baranja. U poglavlju "Razvoj partizanskog pokreta u Brđanskoj u prvoj polovini 1942" (str. 185–205) autor analizira djelovanje partizana na ovom području. Partizanski se pokret na ovom području omasovljuje na početku 1942. kao posljedica ustaških masovnih zločina i progona srpskoga stanovništva, koje spas od progona traži bijegom u šume. Radanović zatim u poglavlju "Interniranje romskog stanovništva sredinom 1942" (str. 205–217) opisuje deportiranje Roma s područja ovoga kotara u jasenovački logor. Autor navodi nepotpunost popisa stradalih Roma, koji se radio nakon rata, tako da za velik broj romskih žrtava nije navedena etnička pripadnost, nego su svrstavani u rubriku "ostali", dok je za manji dio njih pogrešno navedena srpska ili hrvatska etnička pripadnost. Takvu nepotpunost popisa romskih žrtava autor pokazuje na primjeru popisa "stradalih" Roma iz sela Čađavice, što se posebno vidjelo u nepopisivanju romske djece. Zatim opisuje stradanje 202 Roma iz sela Sopja u jasenovačkom logoru, deportiranih 12. lipnja 1942., koji predstavljaju primjer "najmasovnijeg stradanja meštana nekog slatinskog sela u Jasenov-

cu" (str. 209–210). Autor na primjeru stradanja Roma u selu Donja Bazija navodi kako su romske žrtve pogreškom navedene kao srpske žrtve. Autor zaključuje na temelju analize dostupnih popisa kako je na području Slatine i Čađavice ubijeno najmanje 952 Roma, od čega je 807 njih identificirano. On pritom piše kako "uspoređujući s drugim etničkim grupama izloženim uništenju, Romi su srazmerno najveće žrtve u kotaru Podravska Slatina..." (str. 217). U poglavlju "Interniranje jevrejskog stanovništva sredinom 1942" (str. 218–230) opisuje stradanje Židova na području ovoga kotara. Židovi su bili internirani u sabirni logor za Židove u Tenji, odakle su zatim u kolovozu 1941. deportirani u logor Lobor kraj Zlatara, gdje su potkraj istoga mjeseca transportirani u logor Auschwitz – Birkenau. U poglavlju "Politička i vojna struktura odgovorna za interniranja Roma i Jevreja" (str. 231–239) autor navodi kako je ubijeno najmanje 952 Roma iz 23 naselja i 159 Židova iz devet naselja na slatinskom području, pritom su Romi većinom ubijeni u jasenovačkom logoru, dok su Židovi većinom ubijeni u Auschwitzu. Zaključuje kako je riječ o genocidnom karakteru zločina nad romskim i židovskim stanovništvom u kotaru, odnosno o tome da su Romi i Židovi bili "žrtve namernog i unapred osmišljenog kolektivnog istrebljenja". U slučaju istrebljenja Roma isključivu odgovornost snose režim NDH i lokalne ustaške vlasti, dok u slučaju istrebljenja Židova odgovornost snose vlasti NDH i Trećeg Reicha (str. 231–232). U poglavlju "Interniranje srpskog stanovništva u okolini Voćina avgusta i septembra 1942" (str. 240–278) analizira se pitanje interniranja Srba s područja Voćina. U sljedećim poglavljima opisuju se većinom vojne operacije na ovom području, a s njima i mnogi slučajevi (masovnih) zločina ustaških vlasti. Između ostalih poglavlja, izdvojio bih poglavlje "Prvo oslobađanje Voćina (12–20. decembar 1942) i zločini 15 bojne UV (20. decembar 1942)" (str. 278–294). O-

pisuju se partizanske vojne pobjede na voćinskom području, ali i masovni zločini ustaških vojnih jedinica u selu Popovcu. U poglavlju "Operacija 'Braun'" (19. mart – 8. april 1943) (str. 303–315) autor analizira vojnu operaciju ustaških i njemačkih vojnih jedinica pod imenom Operacija 'Braun' radi zaštite željezničkoga prometa na pruzi Zagreb – Beograd. Zatim se u poglavlju "Krvavi slatinski Uskrs" (str. 407–426) autor kritički osvrće na pitanje partizanskih zločina nad ustaškom vojskom i hrvatskim stanovništvom nakon partizanskoga zauzeća Slatine, i to kao "tendenciozan pokušaj sakralizacije stradanja pripadnika jednog fašističkoga pokreta" (str. 407). Slijedi poglavlje "Borbe u Brđanskoj od 7. do 10. aprila 1944" (str. 427–431), u kojem se opisuje sukob partizanskih snaga s ustaškim i njemačkim vojnim snagama, nakon čega slijedi poglavlje "Zločini Ustaške vojnice i SS – policije u Brđanskoj 7–10. aprila 1944" (str. 432–457), gdje se opisuju slučajevi masovnih zločina koje su počinile njemačke i ustaške vojske na području ovoga kotara. U sljedećem poglavlju "Operacija 'Oluja'" (26. april – 8. maj 1944) (str. 458–462) opisana je vojna operacija njemačkih i ustaških vojnih snaga protiv partizana, a s njom se nastavlja sljedeće poglavlje "Zločini Ustaške vojnice i SS-policije na području kotara Podravska Slatina tokom Operacije 'Oluja'" (str. 463–489) i "Zločini Ustaške vojnice u Brđanskoj nakon Operacije 'Oluja'" (str. 490–497), u kojima se opisuju masovni zločini ustaških i njemačkih vojnih jedinica. Autor analizira pitanje odgovornosti pojedinih pripadnika ustaških jedinica za zločine na području ovoga kotara u poglavlju "Komandna struktura Ustaške vojnice odgovorna za zločine u

kotaru Podravska Slatina u proleće 1944" (str. 498–510). Autor opisuje posljedice operacije "Oluja" na Hrvate i Mađare u poglavlju "Hrvatsko i mađarsko stanovništvo u Brđanskoj nakon Operacije 'Oluja'" (str. 511–526). U tom kontekstu autor primjećuje kako su razumjeli namjeru ustaških i njemačkih vlasti da se iseli stanovništvo, a kako bi se spriječila njihova suradnja s partizanima. Slijedi poglavlje "Drugo oslobođanje Podravske Slatine (25–27. septembar 1944) i prilike u kotaru do kraja 1944" (str. 527–550), u kojem se opisuju partizanske vojne pobjede na tom području. Zatim slijedi poglavlje "Zaboravljeni zbeg" (str. 551–565), u kojem se opisuje zbjeg oko 15 000 civila sa slavonskoga područja na područje Bačke, među njima i oko 1000 stanovnika slatinskoga kotara, koji su bili smješteni u selima zapadne Bačke. Slijedi poglavlje "Završne borbe: od Operacije 'Vukodlak' do konačnog oslobođenja (6. februar – 20. april 1945)" (str. 566–587), u kojem autor analizira završne vojne operacije na ovom prostoru. U "Zaključku" (str. 588–602) autor ističe potrebu dubljega arhivskoga istraživanja ustaških zločina u Drugom svjetskom ratu i povijesti partizanskoga pokreta. Tako autor navodi kako ni jedno srpsko selo u općinama Voćin, Čeralije i Slatinski Drenovac nije bilo pošteđeno od masovnih ustaških zločina ili internacije tamošnjega stanovništva. Ističe kako je ustaška politika težila progonu i ubijanju srpskoga stanovništva, što je dovelo do etničkoga čišćenja kao dijela mehanizma pritiska. U tom kontekstu nisu bili obuhvaćeni pravoslavni Romi, jer oni nisu bili predviđeni da budu nacionalno asimilirani.

Knjiga Milana Radanovića *'Slavonijo, triput si gorila...': Kotar Podravska Slatina u Drugom svjetskom ratu 1941–1945.* može se smatrati vrijednim prilogom poznavanju (ne)prilika na području kotara Podravska Slatina u Drugom svjetskom ratu. U njoj je autor analitički istražio ponajprije vojno-političke prilike koje su zahvatile to pod-

ručje, detaljno opisujući kako je tamošnja ustaška vlast progonila srpsko, židovsko i romsko stanovništvo. Svakako, ovo djelo može poslužiti kao određeni model istraživanja lokalne povijesti pojedinoga mjesta u Drugom svjetskom ratu.

Danijel Vojak